

cumdants: fr. *entour*, oc. *entorn*, it. *intorno* etc. En lloc de l'oc. comú *entorn*, també trobem en gascó antic *torn de*, sense *en*, i tant amb el sentit 'al voltant de' com amb el de 'aproximadament' o acostant-s'hi: «carnalàn ['matant'] --- lo diit bocu *torr* de 9 antz a ---»³ a. 1435, «pausa plus faut ['es posa més alt ---'] *torr* de dus treytz de baleste ---» a. 1457 (*Cart. d'Ossau*, 214, 268 i passim). En cat. en lloc de *entorn d'ell* i anàlegs es pot dir *entorn seu*: «havia de cercar dona, però no una dona qualsevol, sinó presentable, i que omplís el baucís ['la buidor, les timberes'] de *mon entorn*», MrnVayreda (*Puny.*, II, 67 (59)).

No tant com *els voltants* o *els contorns*, també es diu substantivat avui *els dentorns*, i s'havia dit *els entorns*, àdhuc en singular: «lo *entorn* de la roda: absis; orbile»; «lo instrument de orinar ['el membre viril']: illud quo homines sumus; lo *entorn*: pecten, -inis», «vexella de plata ab *entorns* de or: vasa argentea auro vermiculata»; *ROBES* «--- lo riuet: limbus; les trepes o *entorns* dels riuets: fimbria, lacinia; flocadures --- les trepes: caesura, incisura», OPou (*TbPu.*, 87, 250, 186, 308). En l'ús rural mallorquí s'ha format amb això un veritable cpt. *s'entornpeu* 'el turmell' contret vulgarment (amb *rnp* > *mp*): «Na Catalina --- és petitona --- sa coua, gruixuda, d'un castany llustrós, li arriba fins a +*sentornpeu*; a cada galta y té ---», Coloma Rosselló (*Valldemossines*, 10.13).

Torniquet [1868, *SLitCosta*], pres del fr. *tourniquet* nom de diversos aparells tècnics, especialment el destinat a entrebanar el pas: mot que junt amb els fr. ant. *turnicle* i *tunicle*, va designar, fins a fi segle xv, una biga eriçada de pues per destorbar el pas de l'enemic, fins que sota la influència de *tour* i *tourner* es canvià en la forma i sentit moderns, però en realitat era pres del b. ll. *turnicula* (dim. de *tunica*) dit d'una mena de cota d'armes que defensava de les llançades i estocades. *El Torniquet* cerd. és el nom del paratge entre Ur, Puigcerdà i Enveig, on la carretera passa la frontera franco-panyola (1959).

DERIV. de *TORNAR*. *Torna* [fi S. XIII]: en plural, *tornes*, s'usà llavors sobretot en un sentit com 'prima, compensació', per a certes quantitats que es pagaven en diversos tractes comercials i legals: «en testament --- pot hom lexar --- aqueles coses que --- té a sèns --- però --- ço que-ls hereus --- partesquen --- lo senyor tot lo seu sèns --- ha ---; et si, al partir, si per encant o per *tornes* n'ixen diners, lo senyor deu aver son loÿsme d'aqueles *tornes* que fan los uns als altres d'aquela cosa ---», *CosfTort.* (O., 223); «molt mercader nolieja la seua roba a --- senyor de nau --- per gran bondat que hom li n'aurà dita; e si'l mercader sabia que'l senyor de la nau degués romandre del viatge, ell no li haguera noliejada la sua roba ne mesa en la nau, si ell li fes *tornes* més que no li deu dar de nòlit» ('ni àdhuc si ell li cedís, de *tornes*, una quantitat tant o més gran que l'import del nòlit'), *Consolat* (§ 149, Pard., p. 165).

Era també oc. ant. *torna* «soulte, somme ou objet donnée en dédomagement ou par dessus le marché» (PDPF).

En estil mercantil cat. ant., si es feia una barata o tracte semblant dins un establiment de corretatge, l'amo de l'edifici (*l'hoste*) cobrava un tant, i li podien també donar *tornes*: «totz avers que barata hom l'un ab l'autre, no deu penre l'oste més de --- causa qual-se-vuyla, si dons no-y ha *tornes*, de 20 sol. o d'aquí amont», Reva de Perpinyà de 1284 (*RLR* IV, 377); «fo adordonat que --- del mercat que afinerà de cambiar --- un alberc per altre --- el corraier aça tan solament miges corradures de cascuna part dels cambis --- e si *tornes* s'i fan, no-n aça --- cor miges corradures», Perp. 1318 (*RLR* XXXII, 157); en particular se solia donar *tornes* en la venda de carn, i llavors, amb el pretext que era de *torna*, alguns devien abusar donant part en carn de valor inferior: «que negun maeller no gos mesclar una carn ab altra, ne gos fer *tornes* d'altra bèstia» Bna. S. XIV (*BABL* XI, 306); «negun no gaus metre en balansa cor una pessa per *tornes*, en carn que vendrà a pes» Perp. 1305 (*RLR* VII, 46).

Es ben sabut que fins avui es diu *la torna*, no sols la quantitat que completa una pesada defectuosa, sinó la que el venedor afirma donar a manera de propina sense rebre'n paga: el flequer us porta pa i una coca *per torna*. D'on frases fetes com *per torna* 'de més a més': «no va voler pagar el deute al noi i *per torna* va pegar-li una bufetada», «deu anys de patir, i encara hi ha *torna*» etc. «Virtuos Capità --- no stíman que encara que dat vos haguéssim tot l'Imperi fos suficient --- vos volem fer donació de tot --- a vós e als vostres, e *per tornes* vos volem dar nostra filla Carmesina per muller ---. --- Tirant --- lança's als seus peus ---. --- Tanta gràcia --- de voler-me dar les *tornes*, segons que V. M. ha ofert, stimaria més que si-m daven deu Imperis!», JoMartorell (o Galba?), Ag. IV, 303. «Vendre la mesura corrent --- les *tornes* que-s donen de més: corollarium», OPou (*TbPu.*, 327).

També es podia aplicar a un període de temps que es concedia: «Com Jacob ix / --- / servix Laban, / set anys pastor: / fel servidor, / poràs haver / Lia, primer; / set més, per cel / d'haver Rachel; / sis anys de *tornes* / perquè ric tornes / ---», JRoig (*Spill*, 13417). Per 'tornar-s'hi, donar cops al qui ens bat' també es digué *fer tornes*: «los serrayns --- no pogren escapar ne *fer* negunes *tornes*», Desclot (*NCl*, III, 16.25): «en tal manera --- que-ls turcs no pogueren pus durar; e aquí mateix, no volien fugir, per les mullers e per los infants que hi havien, --- ans volien abans morir; sí que jamás no foren hòmens vençuts qui tan grans *tornes* faessen, mas emperò, a la fi, tots n'anaren, e llurs mullers e llurs infants foren tots catius», Muntaner (fets de 1302, § 203, Casac. VI, 27.7).

Torna 'tornada, viatge de retorn': «nostres Rics hòmens --- dixem-los que --- poriem fer bona cavalgada a Almeria --- que Nós dar-los-hiem conduyt per a 10 dies: car en 4 dies hi poriem anar, e en altres 4, tornar, e los 2 dies, si mester haviem a estar là, que-ls hi metéssim, o si no, que-ls metéssim en la *torna*; e dixerem ---», Jaume I (*Cròn.* Ag., 455.6).⁶⁰ D'aquí ve que en el nostre alt curs de l'Ebre es digui *torna* amb